

МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ – ПОТРЕБА ЧАСУ

Криза сучасної системи освіти, яка є складовою частиною глобальної цивілізаційної кризи початку XXI ст. значною мірою зумовлена вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, відчуженням її гуманітарних і природничо-наукових компонентів. Як наслідок цього – фрагментарність бачення людською реальності, що в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства не дає людям адекватно реагувати на загострення енергетичної і екологічної кризи, девальвацію моральних норм і духовних цінностей, калейдоскопічність зміни технологій, нестабільність політичної і економічної ситуації. Сьогодні під лавиною інформації ми страждаємо від нездатності охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодії між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах.



Семен Гончаренко,
дійсний член АПН України

У пошуках шляхів розв'язання як глоба-

професійної, технічної, гуманітарної, але, зрозуміло, неоднаковою мірою. Особливо важливою є фундаменталізація професійної і технічної освіти, оскільки традиційно увага акцентувалася на спеціальній підготовці, а проблеми духовного розвитку занадто часто відходили на другий план.

Фундаментальність освіти сьогодні є основою професійної гнучкості, зумовленою постійними змінами в технології виробництва, в змісті професійної діяльності кваліфікованого робітника, техника чи інженера на початку третього тисячоліття, вимогами сучасного ринку праці.

Професійне навчання, яке виключає духовно-моральну складову і орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань і опанування виробничих технологій, не забезпечує професійної успішності спеціаліста і неминуче веде до кризи соціально-культурної і особистісної ідентичності. Професійне навчання ефективне лише тією мірою, якою йому вдається пробудити в людині людське (її духовність, волю до самостворення, інтерес до самопізнання і самовизначення).

Людство вступило в постіндустріальний період свого розвитку, коли майже всі ви-

водночас зростає роль предметів гуманітарного циклу. А далі може відбуватися швидка й ефективна спеціалізація. Наприклад, щоб набути практично майже будь-якої виробничої професії, «фундаментально» грамотній людині достатньо пройти чотири-п'ятимісячну виробничу перепідготовку. А якщо вона раніше мала вузьку професійну підготовку, то шлях для неї є значно складнішим і довшим.

Прихильники фундаменталізації професійної освіти вбачають особливу небезпеку її кризи в дегуманізації освіти під тиском індустріального технократизму й ринкового утилітаризму. Професійна освіта втрачає гуманістичний сенс (тобто орієнтацію на розвиток особистості професіонала), якщо перетворюється в утилітарне навчання вузького спектра професійних знань і вмінь. І чим дійовішим стає навчання на основі застосування найновіших навчальних технологій, тим менше професійна освіта зберігає гуманістичне спрямування. Однак у гуманістичному розумінні вона є не просто навчанням. Завдання навчання, звичайно, простіше порівняно з проблемою професійної освіти людини у всій повноті її життєдіяльності.

У нових соціальних і економічних умовах нове розв'язання має дістати суперечність, яка завжди існувала між фундаментальною і вузькопрактичною професійною підготовкою. Орієнтація сучасної професійної школи на підготовку вузьких професіоналів відображає рівень розуміння соціального захисту особистості в попередні десятиріччя.

Нині ситуація істотно змінюється. Реально захищеною в соціальному відношенні може бути лише широко, «фундаментально»

но-логічне мислення, а друга – за інтуїтивно-образне, і якщо одна з них не працює і не розвивається, то людина перетворюється в дебіла.

Фундаменталізацію професійної освіти не можна зводити лише до механічного збільшення обсягу вивчення математики, природничих, технічних і суспільних наук. Фундаменталізація освіти спирається, по-перше, на системне, цілісне засвоєння матеріалу всіх предметів навчального плану і набуття учнями чи студентами необхідних практичних навичок застосування теоретичних знань і, по-друге, на створення в учнів і студентів внутрішньої потреби, мотивації в саморозвитку й самоосвіті протягом усього активного життя.

Фундаментальна професійна освіта XXI ст. повинна мати смислотвірним стержнем етичну доміную: знання мають проходити не лише через розум учня чи студента, але й через серце. Знання, не пропущені через серце, можуть стати жахливими. Звичайно, це не має нічого спільного з мріями освітня-ських і наукових чиновників запровадити вивчення моральних проповідей «будівника капіталізму» у вигляді курсу марксистської етики.

Постіндустріальне суспільство ставить підвищені вимоги до особистісних якостей громадян, впливаючи на всі сторони життя сучасної людини. Мова йде не просто про підвищення рівня професійної освіти, а про формування іншого типу інтелекту, мислення, ставлення до виробничо-технічних, соціальних, інформаційних реалій, які швидко змінюються.

Постіндустріальне суспільство вимагає змінити смисл і характер професійної осві-

туації. Сьогодні під лавиною інформації ми страждаємо від неадекватності охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодії між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах.



Семен Гончаренко,
дійсний член АПН України

У пошуках шляхів розв'язання як глобальних проблем, так і забезпечення насущних проблем особистості в розвинутих країнах світу дедалі частіше звертаються до реалізації принципу фундаменталізації освіти.

Враховуючи важливість і гостру актуальність фундаменталізації освіти, ЮНЕСКО ще в 1994 році виробило спеціальний меморандум з цієї проблеми. В цьому документі наголошується, що лише фундаментальна освіта дає такі знання, які створюють можливість орієнтування в будь-якому новому середовищі і є універсальними по суті. Фундаменталізація освіти забезпечує її особливу динамізуючу соціально-економічну й цивілізаційну роль. Фундаментальна освіта опіюється як один з обов'язкових опорних факторів національної безпеки, стійкого соціально-економічного розвитку, забезпечення країни і її народу гідного статусу в світовому людському співтоваристві, яке переходить від протистояння, конфронтації до зближення і співробітництва з багатьох глобальних, регіональних і міжнародних проблем.

Фундаментальний характер освіти є одним з пріоритетів Болонського процесу. Всупереч неогрунтованим побоюванням, уходження до європейського освітнього простору може лише сприяти фундаменталізації вітчизняної освіти. Принцип фундаменталізації стосується всіх видів освіти:

професійної, технічної, гуманітарної, але, зрозуміло, неоднаково мірою. Особливо важливою є фундаменталізація професійної і технічної освіти, оскільки традиційно увага акцентувалася на спеціальній підготовці, а проблеми духовного розвитку занадто часто відходили на другий план.

Фундаментальність освіти сьогодні є основою професійної гнучкості, зумовленої постійними змінами в технології виробництва, в змісті професійної діяльності кваліфікованого робітника, техника чи інженера на початку третього тисячоліття, вимогами сучасного ринку праці.

Професійне навчання, яке виключає духовно-моральну складову і орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань і опанування виробничих технологій, не забезпечує професійної успішності спеціаліста і неминує веде до кризи соціально-культурної і особистісної ідентичності. Професійне навчання ефективне лише тією мірою, якою йому вдається пробудити в людині людське (її духовність, волю до самостворення, інтерес до самопізнання і самовизначення).

Людство вступило в постіндустріальний період свого розвитку, коли майже всі виробничі технології ґрунтуватимуться на так званих нанотехнологіях, тобто на елементах електроніки розміром 10^{-12} м. Це розмір атома, тобто буквально з окремих атомів чи молекул конструюватимуться чіпи, елементні бази складного сучасного приладу. Швидкодія зібраних елементів, наделементних баз, комплексів досягатиме 10^{16} операцій на секунду, що дасть змогу володіти всією інформацією в світі одночасно.

Зрозуміло, що країни, які володітимуть нанотехнологіями (навіть Японія сумнівається, чи потрапить вона до їх числа) диктуватимуть решті країн світу порядки і своє ставлення до реальності. До опанування нанотехнологій інтелектуальна, когнітивна і професійна підготовка молоді має здійснюватися на основі фундаментальної освіти.

Соціологи прогнозують, що вже через 10 років основними стануть професії, яких не існує сьогодні, і зникне багато нинішніх професій. І постіндустріальна стадія цивілізаційного розвитку вимагає підготовки саме до цих не існуючих сьогодні професій.

У Західній Європі, Японії, США вже починає складатися освітня система, де школа починає орієнтуватися на фундаментальну освіту, традиційна природничо-наукова освіта набуває певного глобалістичного відтінку.

А якщо вона раніше мала вузьку професійну підготовку, то шлях для неї є значно складнішим і довгим.

Прихильники фундаменталізації професійної освіти вбачають особливу небезпеку її кризи в дегуманізації освіти під тиском індустріального технократизму й ринкового утилітаризму. Професійна освіта втрачає гуманістичний сенс (тобто орієнтацію на розвиток особистості у професіонала), якщо перетворюється в утилітарне навічання вузького спектра професійних знань і вмій. І чим дійовішим стає навічання на основі застосування найновіших навчальних технологій, тим менше професійна освіта зберігає гуманістичне спрямування. Однак у гуманістичному розумінні вона є не просто навічанням. Завдання навічання, звичайно, простіше порівняно з проблемою професійної освіти людини у всій повноті її життєдіяльності.

У нових соціальних і економічних умовах нове розв'язання має дістати суперечність, яка завжди існувала між фундаментальною і вузькопрактичною професійною підготовкою. Орієнтація сучасної професійної школи на підготовку вузьких професіоналів відображає рівень розуміння соціального захисту особистості в попередні десятиріччя.

Нині ситуація істотно змінюється. Реально захищеною в соціальному відношенні може бути лише широко, «фундаментально» освічена людина, здатна гнучко перебудувати напрям і зміст своєї професійної діяльності у зв'язку зі змінами виробничих технологій або вимог ринку праці.

Сьогодні відпадає потреба у вузькій кваліфікації в традиційному професійному розумінні, оскільки немає планового господарства і державного розподілу випускників професійної школи. Нині необхідно готувати випускника професійної школи не до роботи на конкретному робочому місці, а до галузевого ринку праці. Та й саме тлумачення поняття «кваліфікація» потребує перегляду й уточнення, оскільки воно істотно відрізняється від прийнятого в більшості європейських країн, зафіксованого в Лісабонській конвенції і Болонській декларації. В нас «кваліфікацією» досі називається не документ про освіту, а лише запис у документі, який видається дипломованим спеціалістам. Сьогодні відпала потреба записувати в дипломі кваліфікацію, вузьку спеціальність і спеціалізацію.

Фундаменталізація професійної освіти означає, що підготовка «технарів» високого рівня без гуманітарних знань і «ліриків» без природничо-наукової бази стає неможливою. Бог створив мозок людини з двома половинами, одна з яких відповідає за раціональ-

родничих, технічних і суспільних наук. Фундаменталізація освіти спирається, поперше, на системне, цілісне засвоєння матеріалу всіх предметів навчального плану і набуття учнями чи студентами необхідних практичних навичок застосування теоретичних знань і, по-друге, на створення в учнів і студентів внутрішньої потреби, мотивації в саморозвитку-й самоосвіті протягом усього активного життя.

Фундаментальна професійна освіта ХХІ ст. повинна мати смислотвірним стержнем етичну доміную: знання мають проходити не лише через розум учня чи студента, але й через серце. Знання, не пропущені через серце, можуть стати жахливими. Звичайно, це не має нічого спільного з мріями освітянських і наукових чиновників запровадити вивчення моральних проповідей «будівника капіталізму» у вигляді курсу марксистської етики.

Постіндустріальне суспільство ставить підвищені вимоги до особистісних якостей громадян, впливаючи на всі сторони життя сучасної людини. Мова йде не просто про підвищення рівня професійної освіти, а про формування іншого типу інтелекту, мислення, ставлення до виробничо-технічних, соціальних, інформаційних реалій, які швидко змінюються.

Постіндустріальне суспільство вимагає змінити зміст і характер професійної освіти, спрямувати її зміст і методи на формування умінь оперувати інформацією, володіти комп'ютерними технологіями, мислити професійно-прагматично.

Сучасне суспільство потребує професіоналів, чие мислення не обмежене лише спеціальними знаннями, а має риси універсальності, фундаментальності й духовно-моральної основи. Як цього досягти – проблема сучасної професійної освіти. Якщо вона не розв'яже її, будуть нові Чорнобилі, аварії підводних атомних човнів, Сніпільські трагедії та інші техногенні й соціальні катастрофи, розміри яких перевершать усе, що нам поки що відомо.

Фундаменталізація професійної освіти є настійною вимогою часу, цивілізаційним викликом професійній освіті, на який треба відповідати. Фундаментальність знань випускників професійної школи має органічно поєднуватися з першокласною професійною підготовкою, з високою професійною культурою. Необхідно шукати шляхи розумного поєднання фундаменталізації освіти з її професіоналізацією, не протиставляючи їх одна одній, шукати шляхи запобігання дегуманістичним, авторитарно-технократичним тенденціям.

Фото Поліни Яковенко